

تأثیر کوچک شمردن و نادیده گرفتن خطا در مبانی تربیتی اسلامی

مژگان شاه آبادی فراهانی^۱

چکیده

یکی از پیچیده‌ترین و حساس‌ترین ابعاد مبانی تربیت اسلامی، نوع برخورد و مواجهه با خطا و اشتباهات افراد است. در اندیشه اسلامی، اهداف تربیت انسان شامل پرورش آن به صورت کامل از نظر اخلاقی، معنوی و اجتماعی می‌شدند. در واقع نحوه برخورد با لغزش‌ها و اشتباهات، تأثیر بسزایی بر مسیر رشد و تعالی فرد و در نهایت، کل جامعه داشت. یکی از رویکردهای نادرست و رایج در برخورد با خطا، کوچک شمردن و نادیده انگاشتن آن بود. این رویکرد به ظاهر ساده و بی‌ضرر، عواقب جبران‌ناپذیری برای فرد و جامعه به همراه آورد. بنابراین نادیده گرفتن خطا، عواقب جدی برای فرد و جامعه به همراه داشت. از جمله این عواقب می‌توان به موانع رشد فردی، تضعیف ایمان، کاهش مسئولیت‌پذیری و گسترش فساد در جامعه اشاره کرد. همچنین این پژوهش حاکی از آن بود که کوچک شمردن خطا، فرد را به تکرار آن تشویق کرده و عادت به گناه را در او تقویت می‌نمود. هدف کلی نگارش این مقاله تأثیر کوچک شمردن و نادیده گرفتن خطا در مبانی تربیتی اسلامی است و روش جمع‌آوری داده‌ها به شیوه اسنادی_کتابخانه‌ای است.

کلیدواژه‌ها: پیامدهای خطا، تربیت اسلامی، خطا و گناه.

^۱ _ طلبه سطح دو، حوزه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها) پاکدشت.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در فرایند تربیت، برخورد در برابر خطاهای افراد است. در مبانی تربیتی اسلامی، تربیت انسان کامل، هدف اصلی است. انسانی که علاوه بر ابعاد جسمانی و روحی، از نظر اخلاقی نیز رشد یافته باشد. کوچک شمردن و نادیده گرفتن خطا، به عنوان یکی از روش‌های نادرست برخورد با اشتباهات، می‌تواند عواقب جبران‌ناپذیری به همراه داشته باشد. کوچک شمردن خطا، به معنای کاهش اهمیت و بزرگ‌نمایی نکردن اشتباهات است. نادیده گرفتن کامل خطا یا عدم توجه به عواقب آن، می‌تواند به تداوم رفتارهای نادرست و تضعیف بنیان‌های اخلاقی منجر شود.

در زمینه اصول تربیتی در مبانی اسلامی نیز پژوهش‌هایی صورت گرفته است؛ مقاله پژوهشی «دوران کودکی، شرور و تربیت خطا شکیب» نوشته سعید آزادمنش است. در این پژوهش با نگاهی اجمالی به آیات قرآن، میل به انجام شر و خطا در دوران کودکی به رسمیت شناخته می‌شود. اما در مقاله مذکور، موضوع تاثیر نادیده گرفتن خطا در مبانی تربیتی اسلامی بررسی نشده است. در این مقاله، با شیوه توصیفی- کتابخانه‌ای و رویکردی تحلیلی به بررسی تأثیرات این رویکرد بر مبانی تربیتی اسلامی پرداخته می‌شود. پرداختن به تأثیر کوچک شمردن و نادیده گرفتن خطا در مبانی تربیت اسلامی، به ویژه در عصر حاضر از اهمیت بالایی برخوردار است. در دنیای امروز، که تغییرات اجتماعی و فرهنگی به سرعت در حال وقوع است، شناخت دقیق و عمیق رفتارها و رویکردهای تربیتی و تأثیرات آن‌ها بر روحیه و کردار نسل‌های جدید، ضروری به نظر می‌رسد.

کوچک شمردن خطا و نادیده گرفتن آن می‌تواند به عواقب جدی در رشد فردی و اجتماعی منجر شده و ارزش‌های اخلاقی و معنوی را تضعیف کند. بنابراین، بررسی این موضوع می‌تواند به ارائه راهکارهایی موثر برای بهبود فرآیند تربیت اسلامی و ارتقاء کیفیت زندگی فردی و اجتماعی کمک کند. اکنون این پرسش مطرح است که کوچک شمردن و نادیده گرفتن خطا در مبانی تربیتی اسلامی چه اثراتی را به همراه دارد؟ هدف از این مطالعه، شناسایی و تحلیل عواقب این نوع نگرش و ارائه مدل‌های مناسب برای مواجهه با خطاها در فرآیند تربیتی با تکیه بر ارزش‌های اسلامی است.

۱- مفهوم شناسی

در این قسمت مفهوم شناسی، به مهم‌ترین مفاهیم موجود پرداخته می‌شود؛

۱-۱- خطا؛ واژه خطا به دو مفهوم در قرآن آمده است: الف - خطای مسئول: این‌گونه خطا که مشتقات آن در قرآن کریم به صورت خاطئون، خاطئه و خطیئه استعمال شده است، وقتی است که شخص گناه می‌کند و مسئولیت هم دارد. در این حالت، گناه سراسر وجود او را فرا می‌گیرد و بر نفس او چیرگی می‌یابد تا جایی که شخص بی‌اختیار و بدون قصد و اراده مرتکب گناه می‌گردد^۱ و از این‌رو حتی «سوء» که تنها شامل گناهان صغیره می‌شود، در صورت تکرار تبدیل به خطیئه و از گناهان کبیره محسوب می‌شود. ب - خطای غیرمسئول: در این نوع خطا شخص از روی نسیان و بدون تقصیر مرتکب جرم می‌شود که معمولاً به صورت «خطئی» و «اخطأنا» آمده است.^۲

کوچک شمردن خطا؛ به معنای کاهش اهمیت خطا و ارائه دلایل توجیهی برای آن است که باعث می‌شود فرد احساس مسئولیت کمتری نسبت به عمل خود داشته باشد. نادیده گرفتن خطا؛ به معنای عدم توجه به خطا و عدم تلاش برای اصلاح آن است که می‌تواند باعث تکرار خطا و عمیق‌تر شدن ریشه‌های آن شود.

۱-۲- تربیت اسلامی؛ تربیت در لغت به معنای پرورتن، پروراندن، پرورش دادن، ادب و اخلاق به کسی یاد دادن. پرورش، رفتار شایسته و برابر با نظام ارزشی یک جامعه یا محیط کار، عمل یا فرایند آموزش دادن و آماده کردن افراد برای حرفه ای معین.^۳ همچنین مبانی تربیتی اسلامی، مجموعه اصول و ارزش‌هایی است که در اسلام برای تربیت انسان کامل ارائه شده است و بر اساس قرآن، سنت و عقل استوار است.

^۱ - زبیدی، تاج‌العروس، ذیل خطیئه.

^۲ - (بَلَى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ، بقره: ۸۱).

^۳ - جمعی از نویسندگان، دانشنامه بزرگ اسلامی، ج ۱۷، ص ۶۵۰۳.

^۴ - صدری افشار، فرهنگ نامه فارسی، ج ۱، ص ۸۰۰.

۳-۱- گناه؛ اما گناه که به معنای تخلف از احکام و دستورات الهی است، در متون دینی به‌ویژه در اسلام به‌طور مبسوط مورد بررسی قرار گرفته است. به سخن دیگر انجام‌دادن کاری که خدا از آن نهی کرده یا ترک کاری که به آن امر کرده است.^۱ گناهان به طور کلی به دو دسته عمده تقسیم می‌شوند: گناهان کبیره و صغیره. گناهان کبیره، شامل اعمالی هستند که به شدت مورد نکوهش قرار گرفته‌اند و در اثر انجام آن‌ها عواقب سنگینی در دنیا و آخرت وجود دارد.^۲ به عنوان مثال، شرک و قتل عمد از گناهان کبیره محسوب می‌شوند. از سوی دیگر، گناهان صغیره، معمولاً به اعمالی اطلاق می‌شود که هرچند ناپسند هستند، اما تأثیرات آن‌ها نسبت به گناهان کبیره کمتر است. در دین اسلام، توبه و بازگشت به سوی خداوند به عنوان راهی برای جبران و پاکسازی از گناهان تأکید شده است.^۳

۴-۱- کوچک شمردن گناه؛ کوچک شمردن گناه به معنای نادیده گرفتن یا بی‌اهمیت تلقی کردن اعمال ناپسند است. این رویکرد معمولاً باعث می‌شود افراد نسبت به گناهان خود بی‌توجهی کنند و در نتیجه، به تکرار آن‌ها ادامه دهند. کوچک شمردن گناه می‌تواند نه تنها فرد را از عواقب سنگین آن غافل کند، بلکه به تدریج نظام ارزشی او را نیز به خطر می‌اندازد. این امر می‌تواند سبب تضعیف ایمان و کاهش حس مسئولیت‌پذیری در افراد شود، به‌طوری که آن‌ها خطاهای خود را به راحتی نادیده می‌گیرند و در روحیه انسانی و اخلاقی آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد.

همان‌طور که خداوند در قرآن می‌فرماید: «همان کسانی که از گناهان کبیره و اعمال زشت دوری می‌کنند، جز گناهان صغیره که گاه آلوده‌ی آن می‌شوند و بدان که آمرزش پروردگار تو گسترده است؛ او نسبت به شما از همه آگاه‌تر است از آن هنگام که شما را از زمین آفرید و در آن موقع که به‌صورت جنین‌هایی در شکم مادرانتان بودید؛ پس خودستایی نکنید، او پرهیزگاران را بهتر می‌شناسد.»^۴ کوچک شمردن گناه همچنین می‌تواند تبعات اجتماعی قابل توجهی داشته باشد.

۱ - سجادی، فرهنگ معارف اسلامی، ج ۲، ص ۴۲۹.

۲ - قرائتی، گناه‌شناسی، ص ۱۳ تا ۱۵.

۳ - کیانی فرید، «توبه»، ج ۸، ذیل مدخل

۴ - نجم، ۳۲.

وقتی گروهی از افراد به این رویکرد مبتلا می‌شوند، ممکن است فرهنگ عموم جامعه نیز دچار انحراف شده و ناپسندها به‌عنوان رفتاری عادی تلقی شوند. این موضوع می‌تواند منجر به گسترش فساد و ناهنجاری‌های اجتماعی گردد و از اصل تربیت اسلامی که تأکید بر پرهیز از گناه و برقراری عدالت و اخلاق است، فاصله بگیرد.

خداوند در آیه ای دیگر بیان می‌کند: «همان کسانی که از گناهان بزرگ و اعمال زشت اجتناب می‌ورزند، و هنگامی که خشمگین شوند عفو می‌کنند.»^۱ امام خمینی در تفسیر این آیه، در تحریر الوسيله می‌فرماید: «امام جماعت باید از گناهان کبیره پرهیز کند و آن: هر گناهی است که در قرآن وعده عذاب بر آن داده شده، یا شدیداً با آن برخورد شده، یا دلیلی داشته باشیم که هم وزن یا بدتر از گناهان کبیره شناخته شده، یا عقل آن را کبیره بداند، یا در افکار عمومی مؤمنان کبیره شمرده شود، یا دلیل خاصی بر کبیره بودن آن داشته باشیم. سپس نمونه‌هایی را می‌شمرد از جمله: یاس از رحمت خدا، نسبت دروغ به خدا و رسول.»^۲

بدین ترتیب، کوچک شمردن گناه نه تنها بر فرد تأثیرگذار است، بلکه می‌تواند بنیادهای اجتماعی و اخلاقی جامعه را نیز متزلزل کند. امام علی (علیه السلام) می‌فرمایند: «بزرگترین گناه نزد خدای سبحان، گناهی است که در نظر گنهکار خُرد آید.»^۳ در روایتی دیگر امام رضا (علیه السلام) می‌فرمایند: «گناهان کوچک راههایی به سوی گناهان بزرگند و کسی که از خداوند دراندک ترس نداشته باشد، در زیاد نیز از اونمی ترسد.»^۴ بنابراین فعل گناه، به خودی خود بارسنگینی را به همراه دارد، اما زمانی که خرد و کوچک شمرده شود در نزد خداوند سنگین تر محسوب می‌شود.

۵-۱- علل کوچک شمردن گناه؛ یکی از علل کوچک شمردن گناه در دین اسلام، تأثیر

فرهنگ و محیط اجتماعی است. در جوامعی که رفتارهای ناپسند به عنوان عادی و پذیرفتنی تلقی می‌شوند، احتمال این که افراد نسبت به گناهان خود بی‌توجه شوند و آن‌ها را کوچک بشمارند، بسیار بالاتر می‌رود. وقتی افرادی که در چنین محیط‌هایی زندگی می‌کنند، شاهد رفتارهای

۱ - شوری، ۳۷.

۲ - خمینی، تحریرالوسيله، جلد ۸ - صفحه ۴۱۰.

۳ - غرر الحکم، ص ۳۱۴۱.

۴ - مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۵، ص ۳۵۳.

افزایش صبر معرفی شده اند. بکارگیری از مغولۀ صبر و بردباری در زندگی، باعث استقامت در برابر ناملایمات زندگی و مقاومت در برابر انجام خطا و گناه می‌شود. زمانی که افراد در موقعیت‌های دشوار، عوض ایجاد تنش و نا آرامی و عجله در انجام فعل خطا، ویژگی صبر را بکار ببرند، می‌توانند مشکلات را در نهایت آرامش و بدون اشتباه حل کنند.

در امور تربیتی فرزندان، والدین و مربی آموزشی نیز نقش مهمی در شکل‌گیری مقولۀ صبر و بردباری ایفا می‌کنند. اگر معلمی در مواجهه با اشتباهات و رفتارهای نادرست دانش‌آموزان، صبر پیشه کند، می‌تواند بر بسیاری از مشکلات کاری خود غلبه کند. صبر معلم، نه تنها به آرامش کلاس درس کمک می‌کند، بلکه باعث می‌شود تا دانش‌آموزان نیز به اهمیت صبر پی ببرند. به همین ترتیب، اگر دانش‌آموزان در روابط خود با همکلاسی‌ها صبورتر باشند و قبل از واکنش، اندکی تأمل کنند، بسیاری از خطاها، نزاع‌ها و خشونت‌های مدرسه جای خود را به صلح و آرامش خواهد داد. صبر، پل ارتباطی میان افراد است و به انسان‌ها در درک متقابل یکدیگر بسیار کمک می‌کند.^۱

۴-۳- الگوی مناسب تربیتی؛ والدین، اولین و مهم‌ترین الگوهای زندگی هر فرد هستند. رفتارها، نگرش‌ها و ارزش‌هایی که کودکان در خانواده مشاهده می‌کنند، به‌طور مستقیم بر شکل‌گیری شخصیت و آینده آن‌ها تأثیر می‌گذارد. اما الگوی مناسب بودن والدین فراتر از توقع است و نیازمند درک عمیق از روانشناسی کودک و نوجوان است. الگوی مناسب بودن والدین یک تعامل پویا و دوطرفه است که در آن؛ والدین به عنوان راهنما، حمایتگر و الگو عمل می‌کنند، فرزندان نیز با مشاهده رفتارهای والدین، آن‌ها را تقلید کرده و ارزش‌ها و باورهای خود را شکل می‌دهند. این تعامل در طول زمان و با توجه به رشد و تغییر کودک، باید به‌طور مداوم بازنگری شود. در واقع اولین و مهمترین وظیفه زوجین، الگوبودن برای فرزندان است. فرزندان از رفتار و کردار پدر و مادر خود الگو می‌گیرند و ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی را از آنها می‌آموزند. بنابراین، زوجین باید در تمام رفتارها و گفتار خود، اخلاق را رعایت کنند و الگوی مناسبی برای فرزندان خود باشند.

^۱ - غباری و راقبیان، ۱۳۹۶

والدین، با ارائه الگوهای رفتاری مثبت، به کودک کمک می‌کند تا بین رفتارهای درست و نادرست تمایز قائل شود و در نتیجه، از بروز بسیاری از خطاها و مشکلات رفتاری پیشگیری کند. برخی از مهم‌ترین راهکارهایی که والدین می‌توانند برای ایفای نقش یک الگوی مناسب به کار گیرند عبارتند از؛ رفتارهای سازگار با ارزش‌های اخلاقی، حل مسالمت‌آمیز اختلافات، ارتباط مؤثر، تقدیر و تشویق، آموزش مهارت‌های زندگی، تعیین حدود و وضع قوانین، پذیرش اشتباهات خود و اصلاح آن‌ها. همچنین آموزش مسائل اخلاقی به فرزندان یکی از مهم‌ترین وظایف والدین است. این آموزش نه تنها به شکل‌گیری شخصیت اخلاقی کودک کمک می‌کند، بلکه به رشد اجتماعی و عاطفی او نیز کمک شایانی خواهد کرد.

کودکان بیشتر از حرف شنوی، رفتار والدین را تقلید می‌کنند. درنهایت، والدینی که خود به ارزش‌هایی مانند صداقت، مهربانی و احترام پایبند هستند، بهترین الگو برای فرزندان‌شان خواهند بود. بنابر این رفتار از گفتار بالاتر است. اگر والدین به فرزندان خود بگویند دروغ گفتن بد است، اما خودشان در برخی موقعیت‌ها دروغ بگویند، این تناقض باعث سردرگمی کودک خواهد شد. صرفاً گفتن اینکه چه کاری خوب یا بد است، والدین باید موقعیت‌هایی را ایجاد کنند که کودک در آن بتواند تصمیم‌گیری‌های اخلاقی داشته باشد و عواقب آن‌ها را تجربه کند. همچنین تغییرات سریع فرهنگی و اجتماعی، آموزش ارزش‌های اخلاقی را پیچیده‌تر کرده است. والدین باید با این تغییرات همراه شوند و به فرزندان خود کمک کنند تا در دنیای مدرن ارزش‌های انسانی خود را حفظ کنند.^۱

در این مسیر، بهره‌گیری از الگوهای دینی و قرآنی می‌تواند راهنمایی ارزشمند و تأثیرگذار باشد. این الگوها، نه تنها به پرورش روح و روان کودکان کمک می‌کنند، بلکه آن‌ها را برای زندگی در جامعه‌ای سالم و پویا و مقاومت در برابر بروز یا تکرار خطا آماده می‌سازند. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «همانا رسول خدا برای شما سرمشق نیکویی است.»^۲ با معرفی الگوهای دینی، کودکان از همان ابتدا با مفاهیم اساسی دین آشنا شده و به تدریج باورهای دینی در آن‌ها تثبیت می‌شود. این معرفی می‌تواند همراه با قصه‌های قرآنی، با زبانی ساده و قابل فهم برای سن هدف بیان شود. در واقع

^۱ _ خطیبی، ۱۳۹۲.

^۲ _ احزاب: ۲۱.

معرفی داستان‌های پیامبران و اولیاء، سبب تقویت روحیه امید و معنویت در کودکان شده و آن‌ها تشویق می‌شوند تا با نگاهی مثبت‌تر به زندگی بنگرند. همچنین در قرآن کریم، داستان‌های مربوط به خطای انسان و بخشش پروردگار وجود دارد. که بازگویی و پرداختن به این داستان‌ها سبب اثرگذاری در ضمیر ناخودآگاه کودک، و قرار گرفتن آنها در مسیر رشد و تعالی می‌شود.

نتیجه‌گیری

این نوشتار با عنوان تاثیر کوچک شمردن و نادیده گرفتن خطا در مبانی تربیتی اسلامی است. با توجه به افزایش آمار جرم در سطح جامعه و عادی سازی و گسترش برخی گناهان، به‌عنوان یکی از موضوع‌های مهم و قابل بررسی تعریف می‌شود. در این مقاله نیز به بررسی اثراتی که در نتیجه نادیده گرفتن و کوچک شمردن خطاهای انسان بروز داده و شیوه‌های صحیح مقابله با آن در مبانی تربیتی اسلامی، پردازش شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که کوچک شمردن و نادیده گرفتن خطا در مبانی تربیتی اسلامی، عواقب جدی و گسترده برای فرد و جامعه به دنبال دارد. این نوع برخورد به‌عنوان یک رفتار نادرست، مانع از رشد و تعالی فرد، تضعیف ایمان، کاهش مسئولیت‌پذیری و در نهایت گسترش فساد در جامعه می‌شود. کوچک شمردن خطا، فرد را به تکرار آن تشویق کرده و عادت به گناه را در او تقویت می‌کند. درواقع نادیده گرفتن خطا، به تدریج ایمان فرد را تضعیف کرده و او را از مسیر حق دور می‌کند. همچنین این رفتار، باعث می‌شود فرد احساس مسئولیت کمتری نسبت به اعمال خود داشته باشد و عواقب آن را بر گردن دیگران بیندازد. یکی دیگر از تاثیرات مهم کوچک شمردن خطا در سطح فردی، گسترش فساد در جامعه و تضعیف بنیان‌های اخلاقی در آن جامعه است. در ارتباط با مبانی تربیتی اسلام در پژوهش حاضر، تربیت صحیح بر اساس مبانی اسلامی، از طریق ایجاد فضای امن برای اقرار به خطا، ریشه یابی، تاکید و تشویق به صبر و بردباری و الگوی مناسب تربیتی با تأکید بر اهمیت توبه، استغفار، مسئولیت‌پذیری و تقوا، می‌تواند در جلوگیری از کوچک شمردن خطا و اصلاح رفتار افراد بسیار مؤثر باشد. برای بررسی بیشتر این موضوع، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده بر روی مواردی چون؛ مطالعه تطبیقی، مطالعه میدانی مانند؛ بررسی نقش رسانه‌ها در شکل‌گیری گناه، ارزیابی برنامه‌های آموزشی در جهت تقویت ایمان و اراده جوانان و توسعه مدل‌های مداخله‌ای در برابر ظاهر و باطن گناه متمرکز شود. با انجام پژوهش‌های بیشتر در این

زمینه، می‌توان به درک عمیق‌تری از این موضوع دست یافت و راهکارهای عملی‌تری برای مقابله با آن ارائه داد.

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

کتاب فارسی

۱. انصاری، حسین، عرفان اسلامی تفسیر مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، تهران: المهدی، چاپ دوم، ۱۳۶۳ هـ.ش.
۲. جمعی از نویسندگان، دانشنامه بزرگ اسلامی، تهران: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، بی‌تا.
۳. داوودی، محمد، اخلاق اسلامی، تهران، دفتر نشر معارف، چاپ هفتاد، ۱۳۹۹ هـ.ش.
۴. صدری افشاری، فرهنگ نامه فارسی، تهران: فرهنگ معاصر، چاپ دوم، ۱۳۸۱ هـ.ش.
۵. فاخری، علیرضا، منتظری، محمد حسین، اخلاق خانواده، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۸ هـ.ش.
۶. قرائتی، محسن، گناه شناسی، تهران: درس‌هایی از قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۶ هـ.ش.

کتاب عربی

۷. بحرانی، هاشم بن سلیمان، تفسیر اهل بیت علیهم السلام، بی‌جا، بی‌تا.
۸. حراملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تهران: کتابچی، چاپ دهم، ۱۳۸۶ هـ.ش.
۹. خوانساری، آقا جمال، شرح غرر الحکم، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ، ۱۳۶۶ هـ.ش.
۱۰. زبیدی، مرتضی حسینی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: دارالفکر، چاپ اول، ۱۴۱۴ هـ.ق.
۱۱. شیخ کلینی، محمد ابن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتاب اسلامی، چاپ پنجم، ۱۴۰۷ هـ.ق.

۱۲. طبرسی، حسین بن فضل، مکارم الاخلاق، تهران: حبیب، چاپ دوم، ۱۳۸۶ هـ.ش.

۱۳. مجلسی، محمد باقر، بحارالأنوار، تهران: نشر وفاء، چاپ دوم، ۱۴۰۳ هـ.ق.

۱۴. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، قم: آل البيت، چاپ اول، ۱۳۶۹ هـ.ش.

مقالات

۱۵. خطیبی، حسین، ساجدی، ابوالفضل، "مروری بر شاخص های سبک زندگی اسلامی"،

معرفت سال بیست و دوم، شماره ۱۸۵، اردیبهشت، ۱۳۹۲ هـ.ش.

۱۶. دیوانی، امیر، "چگونه خود را به کودکان نزدیک کنیم"، نشریه پیام زن، ۱۳۸۰ هـ.ش.

۱۷. سال اول، شماره اول، بهمن ۱۳۹۶ هـ.ش.

۱۸. عباسی، محمد، "سیری در اندیشه های اجتماعی امام خمینی قدس سره"، ۱۳۸۷ هـ.ش.

۱۹. غباری بناب، باقر، راقیان، رویا، "آموزش صبر به کودکان برای ارتقای سلامت معنوی

آنان: راهنمای والدین"، نشریه علمی - پژوهشی فرهنگستان علوم پزشکی.

۲۰. مظاهری سیف، حمیدرضا، "تحلیل حیات طیبه از دیدگاه قرآن کریم"، ماهنامه‌ی

معرفت، ش ۱۰۹، (۱۳۸۵).

۲۱. مظلومی، نیلوفر، "دروغگویی و علل آن در کودکان"، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا

و سیما، تهران، آبان ۱۳۹۴ هـ.ش.

۲۲. منگالی، زهرا، "مفهوم‌شناسی سبک زندگی اسلامی"، ماهنامه سوره، شماره ۴۶، ۱۳۸۹ هـ.ش.

۲۳. کیانی، مریم، توبه، دانشنامه جهان اسلام جلد ۸ (تکثیر - تیه) (10 صفحه - از ۳۶۷ تا ۳۷۶

، ۱۳۹۸ هـ.ش.